

Sygn. akt I UK 561/12

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 kwietnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)

SSN Romualda Spyt

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania A. M.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w R.

o prawo do emerytury,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 23 kwietnia 2013 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 19 kwietnia 2012 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 19 kwietnia 2012 r. oddalił apelację organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w G., którym zmieniono decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R. z dnia 29 listopada 2010 r. w ten sposób, że przyznano A. M. prawo do emerytury.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że ubezpieczona, ur. 2 maja 1954 r., w okresie od 1 lipca 1978 r. do 16 sierpnia 1998 r. była zatrudniona w Zakładzie Przetwórstwa Naftowego w R. na stanowiskach: pracownika magazynu (od 1 lipca 1978 r. do 30 listopada 1993 r.), stokażowego (od 1 grudnia 1993 r. do 16 sierpnia 1998 r.), a następnie wykonywała pracę na stacji benzynowej przy dystrybucji paliw, zajmując się też wystawianiem faktur. Sąd Okręgowy wskazał, że stanowiska pracownika magazynu i stokażowego należą do prac wymienionych w dziale IV, poz. 19 wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej jako: rozporządzenie). W takiej sytuacji, nawet po wyłączeniu z okresu pracy w szczególnych warunkach okresu przebywania przez ubezpieczoną na urlopie wychowawczym od 3 lutego 1982 r. do 28 lutego 1984 r., legitymuje się ona ponad 15 – letnim okresem pracy w warunkach szczególnych, co przy niespornych okolicznościach wykazania się na dzień 1 stycznia 1999 r. ponad 20 – letnim okresem składkowym i nieskładkowym oraz osiągnięcia na dzień złożenia wniosku 55 lat życia, rozwiązania stosunku pracy i nieprzystąpienia do otwartego funduszu emerytalnego, powoduje, że spełnia warunki z art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.; dalej jako: ustawa emerytalna) do nabycia prawa do emerytury.

Sąd odwoławczy zaakceptował stanowisko Sądu Okręgowego o udowodnieniu przez ubezpieczoną wykonywania przez co najmniej 15 lat (do dnia 1 stycznia 1999 r.) stale i w pełnym wymiarze pracy w warunkach szczególnych wymienionej w dziale IV, poz. 19 wykazu A, stanowiącego załącznik do

rozporządzenia, tj. pracy przy magazynowaniu, dystrybucji ropy naftowej i jej produktów. Sąd ten wskazał jedynie, że karta czynności robotnika magazynowego z dnia 1 lutego 1989 r. wskazywała na zakres obowiązków ubezpieczonej niezwiązany z pracami magazynowymi – odbiór poczty, listów przewozowych, zakup biletów pracowniczych, wydawanie posiłków regeneracyjnych, wobec czego możliwe byłoby wyłączenie ze spornego okresu zatrudnienia od 1 lutego 1989 r. do 30 listopada 1993 r. (do chwili zmiany stanowiska pracy na stokażowego). Wyłączenie tego okresu pozostaje jednak bez wpływu na ustalenie, że wnioskodawczyni legitymuje się wymaganym okresem pracy w warunkach szczególnych (od 1 lipca 1978 r. do 31 stycznia 1989 r. i od 1 grudnia 1993 r. do 16 sierpnia 1998 r.). Zdaniem Sądu Apelacyjnego, do okresu pracy w warunkach szczególnych podlega bowiem wliczeniu także okres korzystania przez ubezpieczoną z urlopu wychowawczego od 3 lutego 1982 r. do 28 lutego 1984 r., „albowiem w myśl art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenie z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Wskazany urlop natomiast dotyczy okresu sprzed listopada 1991 roku”.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu drugiej instancji organ rentowy zarzucił:

1. naruszenie prawa materialnego przez błędne zastosowanie art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 2 i § 4 rozporządzenia przez błędne przyjęcie, że ubezpieczona posiada co najmniej 15 – letni okres pracy w warunkach szczególnych;
2. naruszenie art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że okres urlopu wychowawczego może zostać zaliczony jako okres pracy w warunkach szczególnych;
3. naruszenie art. 233 k.p.c., przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów i dowolne przyjęcie, że w okresie od 1 grudnia 1993 r. do lipca 1998 r. ubezpieczona wykonywała stale i w pełnym wymiarze pracę w

warunkach szczególnych, wymienioną w dziale IV, poz. 19 wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia;

4. naruszenie art. 328 § 2 k.p.c., przez sprzeczność pomiędzy oceną prawną zawartą w wyroku a poczynionymi ustaleniami faktycznymi, polegającą z jednej strony na ustaleniu, że w okresie od 1 lipca 1978 r. do 16 sierpnia 1998 r. ubezpieczona pracowała w warunkach szczególnych stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, a z drugiej strony przyjęcie, że w okresie od 3 lutego 1982 r. do 28 lutego 1984 r. przebywała na urlopie wychowawczym, który nie zalicza się do pracy w warunkach szczególnych, a także, iż co najmniej od 1989 r. do zakresu obowiązków ubezpieczonej należały nie tylko czynności związane z pracami magazynowymi.

Skarżący wniósł o zmianę wyroku Sądu Apelacyjnego i oddalenie odwołania ubezpieczonej, względnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Organ rentowy wniósł także o orzeczenie na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w związku z art. 415 k.p.c. o zwrocie spełnionego na rzecz wnioskodawczyni świadczenia.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pełnomocnik ustanowiony dla ubezpieczonej z urzędu wniósł o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania, ewentualnie o jej oddalenie oraz o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, albowiem te nie zostały uiszczone ani w całości, ani w części.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. nie może być przez Sąd Najwyższy rozpoznany z uwagi na treść art. 398³ § 3 k.p.c. wykluczającą z podstaw skargi zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów, której to oceny bezpośrednio dotyczy art. 233 k.p.c. Nietrafny jest też zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., albowiem Sąd drugiej instancji wyraźnie wskazał, że nawet wyłączenie okresu pracy ubezpieczonej od 1 lutego 1989 r. do 30 listopada 1993 r. pozostaje bez wpływu na ustalenie legitymowania się przez ubezpieczoną co najmniej 15 – letnim okresem pracy w warunkach szczególnych właśnie dlatego, iż w ocenie

prawnej tego Sądu okres urlopu wychowawczego podlegał zaliczeniu do okresu pracy w warunkach szczególnych. Nie można zatem stwierdzić w tym zakresie sprzeczności „pomiędzy oceną prawną zawartą w wyroku a poczynionymi ustaleniami faktycznymi”.

Skarga kasacyjna zasługuje jednak na uwzględnienie, bowiem trafne są zarzuty naruszenia prawa materialnego.

Zawarty w przepisach przejściowych ustawy emerytalnej art. 184 dotyczy tych ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy w dniu wejścia ustawy w życie (1 stycznia 1999 r.) osiągnęli: 1) okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat - dla kobiet i 65 lat - dla mężczyzn oraz 2) okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27 (co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn). Takim ubezpieczonym przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32 ustawy pod warunkiem nieprzystąpienia do otwartego funduszu emerytalnego albo złożenia wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu, na dochody budżetu państwa oraz rozwiązania stosunku pracy - w przypadku ubezpieczonego będącego pracownikiem (w brzmieniu obowiązującym przed 1 stycznia 2013 r.). Za dotychczasowe przepisy należy uważać przepisy rozporządzenia. Z § 2 ust. 1 rozporządzenia wynika, że okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego, „ze względu na charakter omawianego świadczenia (wcześniejsza emerytura) - przepisy rozporządzenia należy wyklądać ściśle” (por. uzasadnienie uchwały z dnia 29 września 2005 r., II UZP 10/05, OSNP 2006 nr 1-2, poz. 21). Postulat ścisłej wykładni dotyczy oczywiście i z tego samego powodu także przepisu art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej. W związku z tym, po pierwsze - przewidziane w rozporządzeniu i art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej rozróżnienie między okresem składkowym i nieskładkowym (zatrudnienia) a okresem

wykonywania pracy jako mające głęboki sens normatywny i społeczny, nie powinno być znoszone w drodze wykładni, po drugie - zgodnie z utrwalonym orzecnictwem Sądu Najwyższego wnioskodawczyni lub wnioskodawca są obowiązani wykazać, że praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy (np. wyrok z dnia 15 grudnia 1997 r., II UKN 417/97, OSNP 1998 nr 21, poz. 638, zgodnie z którym „nie korzysta z uprawnienia do emerytury przy niższym wieku emerytalnym pracownik, który nie udowodnił, że wykonywał pracę w szczególnych warunkach i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku”). Taka kwalifikacja faktycznego niewykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w okresie trwania zatrudnienia jest uzasadniona charakterem prawa do emerytury dla osób zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Prawo to stanowi bowiem konsekwencję szybszej utraty zdolności do zarobkowania z uwagi na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy (por. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 stycznia 2000 r. K 18/99, OTK 2000 nr 1, poz. 1). Wymóg okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze winien więc odnosić się do okresu faktycznego wykonywania takiej pracy, z pominięciem okresów wyłącznie formalnego pozostawania w zatrudnieniu, w których pracownik - zgodnie z treścią łączącego go z pracodawcą stosunku pracy - zajmuje stanowisko, z którym łączy się wykonywanie pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, lecz w rzeczywistości pracy tej nie wykonuje, a tym samym nie jest narażony na uciążliwość związaną z warunkami lub charakterem pracy. Okres niewykonywania pracy nie wpływa zatem na szybszą utratę zdolności pracownika do zarobkowania.

Skoro przez pracę w szczególnych warunkach rozumie się wykonywanie takiej pracy, a nie pozostawanie w stosunku pracy, to nie ma podstaw do zaliczenia urlopu wychowawczego do okresu pracy w szczególnych warunkach, skoro pracownik w czasie tego urlopu jest zwolniony z obowiązku świadczenia takiej pracy w takich, szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 2006 r., I UK 338/05, LEX nr 375608 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 2008 r., I UK 1/08, LEX nr 829086).

Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego, do żadnych innych wniosków nie uprawnia treść art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Okres korzystania z urlopu wychowawczego przez wnioskodawczynię nie jest okresem niewykonywania pracy w rozumieniu tego przepisu, bowiem dotyczy on wyłącznie okresów niewykonywania pracy z powodu niezdolności do pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby lub macierzyństwa. W czasie korzystania z urlopu wychowawczego nie przysługiwało jej bowiem wynagrodzenie za pracę. Mogła natomiast nabyć prawo do zasiłku, stosownie do treści § 5 ust. 1 obowiązującego wówczas rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 lipca 1981 r. w sprawie urlopów wychowawczych (jednolity tekst: Dz.U. z 1985 r. Nr 2, poz. 10 ze zm.), po spełnieniu wynikających z rozporządzenia warunków. Zasiłek ten jednak nie był świadczeniem z ubezpieczenia społecznego w razie choroby lub macierzyństwa, gdyż zgodnie z treścią art. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 1975 r. Nr 34, poz. 188 ze zm.), w brzmieniu obowiązującym przed 1 stycznia 1987 r., świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa obejmowały: zasiłek chorobowy, zasiłek wyrównawczy, zasiłek porodowy, zasiłek macierzyński, zasiłek opiekuńczy i zasiłek pogrzebowy. Niezależnie więc od tego, że z urlopu wychowawczego ubezpieczona korzystała w latach 1982 – 1984, a więc przed datą wymienioną w art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy emerytalnej, treść tego przepisu nie może świadczyć o konieczności wliczenia do okresu pracy w warunkach szczególnych tego urlopu, bowiem nie jest on okresem niewykonywania pracy, którego przepis dotyczy.

Zarzuty skargi kasacyjnej organu rentowego są więc uzasadnione, albowiem wyłączenie okresu urlopu wychowawczego przy braku stanowczych ustaleń Sądu drugiej instancji odnośnie do wykonywania przez ubezpieczoną pracy w szczególnych warunkach od 1 lutego 1989 r. do 30 listopada 1993 r., kwestię

legitymowania się przez wnioskodawczynię wymaganym okresem pracy w warunkach szczególnych pozostawia nadal niewyjaśnioną.

Odnosząc się do wniosku skarżącego o zwrot spełnionego świadczenia wskazać zaś należy, że zgodnie z art. 415 zdanie pierwsze k.p.c., uchylając lub zmieniając wyrok wskutek uwzględnienia skargi o wznowienie postępowania, sąd na wniosek skarżącego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie orzeka o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu stanu poprzedniego. Natomiast stosownie do art. 398¹⁵ § 1 zdanie drugie k.p.c., przy ponownym rozpoznaniu sprawy spowodowanym wydaniem przez Sąd Najwyższy orzeczenia kasatoryjnego, sąd stosuje odpowiednio art. 415 k.p.c. Przepis art. 398¹⁵ § 1 zdanie drugie k.p.c. dotyczy orzekania restytucyjnego zgodnie z zasadami określonymi w art. 415 k.p.c. przez sąd ponownie rozpoznający sprawę, a nie przez Sąd Najwyższy. Orzeczenie Sądu Najwyższego wydane zgodnie z art. 398¹⁵ § 1 zdanie pierwsze k.p.c. nie kończy bowiem postępowania w sprawie w rozumieniu tego przepisu. Tymczasem dyspozycja art. 415 k.p.c. odnosi się do orzeczeń kończących postępowanie w sprawie i jest to istotą tej regulacji. Sąd Najwyższy ma obowiązek odpowiedniego stosowania art. 415 k.p.c. tylko w orzeczeniach kończących postępowanie w sprawie, co jasno wynika z art. 398¹⁶ i art. 398¹⁹ k.p.c. oraz z porównania tych przepisów z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 398²¹ w związku z art. 108 § 2 k.p.c.